

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

БИРО ЗА РАЗВОЈ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Наставна програма

**Историја и општество
за VI одделение**

Скопје, 2023 година

ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ ЗА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Наставен предмет	<i>Историја и општество</i>
Вид/категиорија на наставен предмет	Задолжителен
Одделение	VI (шесто)
Теми/подрачја во наставната програма	<p>Модул ИСТОРИЈА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Стари цивилизации • Антички период во историјата на Европа и Балканот <p>Модул ГЕОГРАФИЈА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ориентација во географскиот простор • Географија на медитеранските земји <p>Модул ГРАЃАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Демократија и закони
Број на часови	3 часа неделно/108 часа годишно
Опрема и средства	<ul style="list-style-type: none"> • Дигитални паметни (смарт) уреди. • Учебник. • Енциклопедии, речници, историски атлас, географски атлас. • Историски карти за старите цивилизации во светот • Историски карти за античкиот период • Хамер, флипчарт, маркери, хартија за цртање, боички, линиар, шестар, ножички, лепило, леплива лента, компјутер, ЛЦД проектор. • Илустриран материјал за: стари цивилизации, светско културно наследство, Средоземно море, часовни зони. • Глобус, физичко-географска карта на светот, географски карти со различен размер (планови, топографски, политички, стопански итн.), компас. • Работни листови (според учебник/прирачник), неми карти. • Календар за сметање на времето и илустрации од историски календари. • Илустративен приказ на историските периоди. • Прикази за археолошки наоѓалишта во светот и нашата држава.

	<ul style="list-style-type: none"> • Временска лента за настани од минатото, • Списанија, весници ,интернет-портали, социјални мрежи. • Аудиовизуелни снимени содржини, апликации, прилагодени на возраста. • Други извори на учење: споменици на културата, музеи, библиотеки, национални институции.
<p>Норматив на наставен кадар</p>	<p>Наставата по предметот Историја и општество во шесто одделение може да ја изведува:</p> <p>За модулот по Историја</p> <ul style="list-style-type: none"> • дипломиран професор по историја, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран историчар, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран историчар-архивист, со здобиена педагошко-психолошка и методска подготовка на акредитирани високо-образовни установи, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран професор по историја/дипломиран археолог, со здобиена педагошко-психолошка и методска подготовка на акредитирани високо-образовни установи, Ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен <p>За модулот по Географија</p> <ul style="list-style-type: none"> • студии по географија, наставна насока, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен <p>За модулот по Граѓанско образование</p> <ul style="list-style-type: none"> • дипломиран професор по историја, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран историчар, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран историчар-архивист, со здобиена педагошко-психолошка и методска подготовка на акредитирани високо-образовни установи, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран професор по историја/дипломиран археолог, со здобиена педагошко-психолошка и методска подготовка на акредитирани високо-образовни установи, Ниво на квалификации VI A

	<p>според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен</p> <ul style="list-style-type: none"> • дипломиран професор по социологија, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран социолог, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран професор по философија, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран философ, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен • дипломиран професор по филозофија и граѓанско образование, ниво на квалификации VI A според Македонската рамка на квалификации и најмалку 240 кредити стекнати според ЕКТС или завршен VII/1 степен
--	---

ПОВРЗАНОСТ СО НАЦИОНАЛНИТЕ СТАНДАРДИ

Резултатите од учење наведени во наставната програма водат кон стекнување на следните компетенции опфатени со подрачјето **Општество и демократска култура** од Националните стандарди:

<i>Ученикот/ученичката знае и/или умеє:</i>	
VI-A.1	да објасни како општествените фактори влијаат врз личноста и средината и да ги зема предвид при формирање мислење и донесување одлуки;
VI-A.2	да го анализира сопственото однесување со цел да се подобри, поставувајќи си реални и остварливи цели за активно делување во заедницата;
VI-A.3	да ги формулира и аргументира своите гледишта, да ги сослушува и анализира туѓите гледишта и со почитување да се однесува кон нив, дури и тогаш кога не се согласува;
VI-A.4	да прави критичка рефлексивност за различните лични и општествени вредности и однесувања во различни контексти (особено во етички сензитивните ситуации), да ги почитува општествено прифатените норми и вредности, но и да ги предизвикува кога мисли дека тоа е потребно;
VI-A.5	да ги разбира разликите меѓу луѓето по која било основа (родова и етничка припадност, возраст, способности, социјален статус итн.);
VI-A.6	да препознава присуство на стереотипи и предрасуди кај себе и кај другите и да се спротивставува на дискриминација;

VI-A.7	да препознава манифестација на вербално и физичко насилство во сопственото опкружување, да ги согледува последиците од насилството и да се спротивставува на него;
VI-A.8	да согледа што ги поврзува, а што ги разединува луѓето во заедницата, да изнаоѓа начини да придонесе за напредокот на заедницата, имајќи ги предвид потребите и интересите на сите;
VI-A.9	да препознае ранливи групи во општеството, да учествува во хуманитарни и волонтерски акции и истите да ги поддржува;
VI-A.12	критички да анализира и дискутира за вредностите на граѓанското општество, различните улоги и однесувања на граѓаните и за својата улога во него;
VI-A.13	да го анализира концептот на човековите права и правата на децата, да идентификува случаи на повреда на правата и да презема активности за нивно неселективно почитување;
VI-A.14	да ги анализира и дискутира одговорностите на извршната, законодавната и судската власт во правната држава и улогата на државата во заштитата на човековите права;
VI-A.15	да идентификува ситуации во кои граѓаните можат да влијаат врз животот во заедницата и да се ангажира за подобрување на состојбите;
VI-A.16	да препознава ситуации на злоупотреба на моќта, да го објаснува штетното влијание на корупцијата врз единката, групата и општеството и да се спротивставува на ваквите појави во опкружувањето;
VI-A.19	да ја објаснува важноста на демократските процеси во општеството и да ги применува принципите на демократско учество во рамките на училиштето;
VI-A.21	да го разликува значењето на поимите: нација, народ, етничка заедница, граѓани и индивидуи; на појавите: етничка и национална припадност, патриотизам и национализам, мнозинство и малцинство; како и на концептите: територија, регион, држава, општество, власт и сл. и соодветно да ги користи во различните контексти на кои се однесуваат;
VI-A.22	да ги идентификува и почитува сите национални симболи на државата Република Северна Македонија и да манифестира чувство на припадност кон државата;
VI-A.23	да ги идентификува географските карактеристики на континентите, регионите и државите во светот и да ги поврзува со нивниот општествен развој;
VI-A.24	да ги идентификува географските карактеристики на нашата држава и да ги поврзува со општествениот развој;
VI-A.25	да ги објаснува карактеристиките на природните и општествените средини и нивната поврзаност со организацијата на животот на луѓето;
VI-A.27	да ја раскаже и објасни историјата (социјална, културна и политичка) на сопствениот народ и на историите на другите народи кои живеат во нашата земја и во регионот, со своите посебности и во контекст на споделеното историско минато;
VI-A.29	да ги идентификува разликите и сличностите меѓу најзастапените религии во светот и атеизмот/агностицизмот, со посебен акцент врз етичките норми и вредностите што ги застапуваат.
<i>Ученикот/ученицата разбира и прифаќа дека:</i>	
VI-Б. 1	не смее да прави дискриминација врз основа на разликите меѓу луѓето (родова и етничка припадност, возраст, способности, социјален статус итн.);

VI-Б. 2	сите луѓе, вклучувајќи ги и децата, имаат право да ги изразуваат своите мислења и ставови и да учествуваат во донесувањето одлуки кои се поврзани со нивните потреби и интереси;
VI-Б.4	неселективното почитување на човековите права и слободи е клучно за добросостојбата на поединците и за општеството во целина;
VI-Б.5	еднаквоста, рамноправноста и социјалната кохезија се неопходни за успешно функционирање на заедницата;
VI-Б.6	личниот ангажман и соработката со другите се битни за остварување заеднички јавен интерес;
VI-Б.7	секој граѓанин е должен одговорно да се однесува кон сограѓаните, заедницата и општеството во целина, постојано имајќи ги предвид последиците од своите постапки по другите и околината;
VI-Б. 8	секој граѓанин должен да ги почитува законите, правилата и прописите кои го регулираат однесувањето на луѓето и функционирањето на институциите;
VI-Б.9	секој граѓанин треба да презема одговорност за промените во природата предизвикани од активностите на човекот;
VI-Б.11	секој има право да избере која религија ќе ја смета за своја, односно да избере да не припаѓа на ниту една религија/вера, без да има последици од направениот избор;
VI-Б.12	нашата држава е мултикултурно/мултиетничко општество во кое живеат припадници на различни култури/етникуми и секој нејзин граѓанин е одговорен да придонесува за интеркултурна размена и за почитување на човековите права во интерес на заедничкото живеење во интегрирано, етнички кохезивно општество;
VI-Б. 13	националниот идентитет, кој произлегува од припадноста на државата Република Северна Македонија, е битна компонента на идентитетот на сите граѓани на државата.

Наставната програма вклучува и релевантни компетенции од следните трансверзални подрачја на Националните стандарди:

Јазична писменост, Математика и природни науки, Дигитална писменост, Личен и социјален развој, Техника, технологија и претприемништво и Уметничко изразување и култура

<i>Ученикот/ученичката знае и/или умеє:</i>	
I-A.2	да познава и да користи различни форми на писмено изразување: литературни (песна, краток расказ, излагање/говор, литературен есеј, дневник и др.) и нелитературни (тематски есеј, известување, барање, соопштение, реклама и др.);
I-A.3	да води критички и конструктивен дијалог, аргументирано искажувајќи ги своите ставови;
I-A.5	да подготви и одржи говор со различна содржина и за различна цел, имајќи го предвид аудиториумот (возраста и етничкиот/културниот диверзитет);
I-A.8	да разбира содржини на аудиопораки: да може да ги издвои, анализира, оценува/вреднува и резимира информациите од пораките и да ги искаже (писмено и усно) со свои зборови;
I-A.9	да разбира содржини на пишан текст: да може да ги издвои, анализира, оценува/вреднува и резимира информациите од текстот и да ги искаже (писмено и усно) со свои зборови;
I-A.10	да разбира визуелно прикажани содржини (дијаграми, табели и графикони, илустрации, анимации и др.), да може да ги издвои, анализира, оценува/вреднува и резимира визуелно прикажаните содржини и да ги објасни (писмено и усно);

I-A.12	да користи информации од различни извори и медиуми и критички да пристапува кон нив, земајќи ги предвид изворот, контекстот, целта и веродостојноста на презентираниите информации.
III-A.5	да препорачува/применува размер во различни контексти од секојдневниот живот,
III-A.16	да изработува и користи цртежи во размер и да толкува мапи,
III-A.25	да одлучува како да ги провери резултатите и размислува дали одговорот е разумен во контекст на проблемот,
III-A.29	да разгледува и одбира идеи, набљудува, предвидува и поставува претпоставки (хипотези), собира и вреднува докази, проверува предвидувања, планира, организира и спроведува истражување, евидентира, обработува, анализира и претставува резултати, евалуира и дискутира заклучоци,
III-A.67	да се ориентира во просторот со помош на скици, мапи, снимки и дигитални прикази на дадени географски подрачја.
IV-A.9	во комуникацијата со други во мултикултурниот дигитален простор, ги почитува различните учесници и ги следи правните, културните и етичките норми во однесувањето во дигиталниот простор;
IV-A.10	да се грижи за својот дигитален идентитет, безбедност и репутација и да ги почитува политиките за приватност;
IV-A.12	да истражува можности за користење на различни модели и симулации, комбинирање статични и динамички претставувања, звук, текст и слики за да модифицира или создаде едноставни креативни мултимедиумски производи со конкретна намена и за определена публика;
IV-A.13	да дефинира критериуми за квалитет на дигитални производи и решенија, вклучувајќи ги иновативноста и корисноста;
V-A.3	да ги идентификува различните компоненти на сопствениот идентитет кој се гради врз основа на припадноста на различни социјални групи (на пример: родов, етнички и национален идентитет) и на различните улоги кои ги има во животот (на пример: ученик, син/ќерка);
V-A.4	да прави процена на сопствените способности и постигања (вклучувајќи ги силните и слабите страни) и врз основа на тоа да ги определува приоритетите кои ќе му/и овозможат развој и напредување;
V-A.5	да ги препознава емоциите кај себе и кај другите, да ги согледа последиците од сопствените емоционални реакции во различни ситуации и да користи соодветни стратегии за справување со емоциите;
V-A.6	да си постави цели за учење и сопствен развој и да работи на надминување на предизвиците кои се јавуваат на патот кон нивно остварување;
V-A.7	да ги користи сопствените искуства за да си го олесни учењето и да го прилагоди сопственото однесување во иднина;
V-A.8	да го организира сопственото време на начин кој ќе му/и овозможи ефикасно и ефективно да ги оствари поставените цели и да ги задоволи сопствените потреби;
V-A.9	да ги предвиди последиците од своите постапки и од постапките на другите по себе си и по другите;
V-A.10	да применува етички начела привреднување на правилното и погрешното во сопствените и туѓите постапки и да манифестира доблесни карактерни особини (како што се: честност, правичност, почитување, трпеливост, грижа, пристојност, благодарност, решителност, одважност и самодисциплина);

V-A.11	да дејствува самостојно, со целосна свесност од кого, кога и како може да побара помош;
V-A.12	успешно да се справува со социјалните притисоци;
V-A.13	да комуницира со другите и да се презентира себеси соодветно на ситуацијата;
V-A.14	да слуша активно и соодветно да реагира, покажувајќи емпатија и разбирање за другите и да ги искажува сопствените грижи и потреби на конструктивен начин;
V-A.15	да соработува со други во остварување на заеднички цели, споделувајќи ги сопствените гледишта и потреби со другите и земајќи ги предвид гледиштата и потребите на другите;
V-A.16	да ги препознава проблемите во релациите со другите и да приоѓа конструктивно во разрешување на конфликтите, почитувајќи ги правата, потребите и интересите на сите вклучени страни;
V-A.17	да бара повратна информација и поддршка за себе, но и да дава конструктивна повратна информација и поддршка во корист на другите;
V-A.18	да истражува, поставувајќи релевантни прашања, со цел да ги открие проблемите, да ги анализира и вреднува информациите и предлозите и да ги проверува претпоставките;
V-A.19	да дава предлози, да разгледува различни можности и да ги предвидува последиците со цел да изведува заклучоци и да донесува рационални одлуки;
V-A.21	да го анализира, проценува и подобрува сопственото учење;
VII-A.9	активно да учествува во тимска работа според претходно усвоени правила и со доследно почитување на улогата и придонесот на сите членови на тимот;
VIII-A.3	да ги изразува сопствените идеи, искуства и емоции, користејќи уметнички или други форми на креативно изразување (индивидуални или колективни);
VIII-A.5	да манифестира познавање на сопствената култура и на различните начини на нејзино изразување преку литературата и визуелните уметности, музиката и танците, градбите и другите културни продукти;
VIII-A.6	да ги идентификува разликите и сличностите меѓу сопствената култура и другите култури во своето потесно и пошироко опкружување и да ја анализира нивната поврзаност и меѓузависност;
VIII-A.7	да препознава и објаснува како културните обележја се менуваат со текот на времето и во различни контексти;
VIII-A.10	да ги идентификува и преиспитува стереотипите и предрасудите кон припадниците на другите културни групи што се манифестираат во неговото/нејзиното опкружување;
VIII-A.12	да го интерпретира светот не само од гледна точка на припадниците на сопствената култура туку и низ перспективата на другите култури.
<i>Ученикот/ученицата разбира и прифаќа дека:</i>	
I-B.1	преку изучување на мајчиниот јазик се развива сопствениот јазичен и културен идентитет, а преку јазичната комуникација се пренесува културното наследство и културата на живеење;
I-B.3	преку читање текстови со различна содржина и структура се развива писменоста, се формира поширок поглед за себе и за светот и се поттикнува пишувањето од потреба и од задоволство;

I-Б.4	содржината и начинот на изразување на сопственото мислење можат да придонесат за одржување и за подобрување на комуникацијата, но и да предизвикаат недоразбирање и конфликти;
III-Б.5	љубопитноста и иновативноста се клучни за развивање на научно-истражувачката мисла;
III-Б.9	треба да ги разбира предностите, ограничувањата и ризиците на научните теории и нивната примена и да покажува развиен однос кон носење правилни одлуки и градење вредности, вклучително и моралниот аспект при решавањето проблеми.
IV-Б.3	потенцијалите на икт ќе се зголемуваат и треба да се следат и користат, но и дека треба да се има критичен однос кон веродостојноста, доверливоста и влијанието на податоците и информациите кои се достапни преку дигиталните
IV-Б.4	во дигиталниот простор е важно да се обезбеди заштита на идентитетот, приватноста и емоционалната сигурност, да не се користи говор на омраза и кибер насилство и да се почитуваат правилата и нормите на комуницирање во дигиталните
IV-Б.5	информациите достапни во дигиталниот простор треба да се користат етички, според дефинирани правила и за добро на луѓето;
V-Б.2	осознавањето на сопствениот идентитет придонесува за јакнење на самовербата и за развојот на личноста;
V-Б.3	сопствените постигања и добросостојба во најголема мера зависат од трудот кој самиот/самата го вложува и од резултатите кои самиот/самата ги постигнува;
V-Б.4	секоја постапка која ја презема има последици по него/неа и/или по неговата/нејзината околина;
V-Б.7	иницијативноста, упорноста, истрајноста и одговорноста се важни за спроведување на задачите, за остварување на целите и за надминување на предизвиците во секојдневните ситуации;
V-Б.8	интеракцијата со другите е двонасочна – како што има право од другите да бара да му/и биде овозможено задоволување на сопствените интереси и потреби, така има и одговорност да им даде простор на другите да ги задоволат сопствените
V-Б.9	барањето повратна информација и прифаќањето конструктивна критика водат кон личен напредок на индивидуален и социјален план;
VII-Б.4	работната етика, културната чувствителности односот кон другите се значајни за креирање и одржување позитивна работна клима;
VII-Б.5	ресурсите не се неограничени и дека е потребно одговорно да се користат;
VIII-Б.3	почитувањето и промовирањето на сопствената култура придонесуваат за јакнење на културниот идентитет и дигнитет;
VIII-Б.4	културниот диверзитет влијае врз развојот на идентитетот на припадниците на различни култури;
VIII-Б.5	на разликите меѓу културите треба да се гледа како на можност за учење и како предизвик за заемно разбирање и напредување;
VIII-Б.6	почитувањето и промовирањето на другите култури придонесуваат за обезбедување почит за сопствената култура од страна на другите.

РЕЗУЛТАТИ ОД УЧЕЊЕ

Модул: **Историја**
 Тема: **СТАРИ ЦИВИЛИЗАЦИИ**
 Вкупно часови: **18**

Резултати од учење

Ученикот/ученичката ќе биде способен/способна да:

1. ги именува старите цивилизации и објаснува кога и каде настанале;
2. го опишува начинот на живеење и владеење во старите цивилизации;
3. споредува различни верувања и религии кај народите на старите цивилизации;
4. ги опишува културните, научните и технолошките достигнувања во старите цивилизации.

Ученикот/ученичката ќе:

5. развие почитување за старите цивилизации како светското културно наследство.

Содржини (и поими)	Стандарди за оценување
<ul style="list-style-type: none"> • Настанокот на старите цивилизации (Месопотамија, Египет, Индија, Кина, Феникија, Критско–микенската култура, Маи) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ја определува местоположба на старите цивилизации на историска карта. • Го определува периодот на појава и траењето на секоја од старите цивилизации на временска лента. • Ги опишува природните услови и ја објаснува нивната улога во појавата и развојот на старите цивилизации. • Ги споредува старите цивилизации врз основа на хронолошкиот редослед на појавување, нивното траење, местото и природните услови за нивно појавување.
<ul style="list-style-type: none"> • Животот на луѓето (земјоделе, сточарство, риболов, занаетчиство, градежништво, бродоградежништво, морепловци) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги опишува главните занимања на населението и наведува примери на занимања карактеристични за одделни стари цивилизации. • Го опишува секојдневниот живот на луѓето (храна, облека, прослави) користејќи примери од одделни стари цивилизации. • Ја опишува (преку примери) положбата на жената во одделни стари цивилизации.
<ul style="list-style-type: none"> • Владеење (фараон, хиерархија, богат слој-аристократија (свештеници, војсководци), Совет (Совет на старци, Совет на мудреци) сиромашен слој-селани, робови, закони, 	<ul style="list-style-type: none"> • Го опишува начинот на владеење во градовите држави во Месопотамија. • Ја објаснува улогата на Хамурабиевиот законик во секојдневниот живот на луѓето. • Ја опишува улогата на фараонот во пирамидата на општествената хиерархија и именува познати фараони. • Ги опишува владеењето на владетелите на Маите.

<p>Хамурабиев законик, Сумер, Вавилон, Саргон, Хатшепсут, Кеопс)</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Верувања и религии <p>(религии, верувања, митологија, божества, политеизам, светилишта, храмови, пирамиди, мумија)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ги опишува карактеристиките на божествата во старите цивилизации. • Ги објаснува верувањата поврзани со раѓање, живот и смрт кај народите од одделни стари цивилизации. • Наведува примери на храмови/светилиштата на старите цивилизации и ги опишува нивните карактеристики. • Наведува сличности и разлики во религиите на старите цивилизации.
<ul style="list-style-type: none"> • Култура <p>(пиктографско писмо, хиероглифско писмо, пергамент, папирус, пантеон, форум, Вавилонска кула, зигурат, пирамида, сфинга, каменот од Розета, веди)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ги препознава писмата на старите цивилизации, наведува каков вид е секое писмо и објаснува што претставуваат знаците во одделните писма. • Ги опишува материјалите за пишување што се користеле во старите цивилизации. • Наведува примери на литературни дела од старите цивилизации и накусо ја објаснува нивната тематика/содржина. • Наведува примери на уметнички дела/архитектонски достигнувања на старите цивилизации и накусо ги опишува.
<ul style="list-style-type: none"> • Почетоци на науката и развојот на филозофската мисла <p>(астрономија, инженерство, математика, медицина, фармакологија, филозофија, Конфучие)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Наведува примери на технолошки достигнувања во различни стари цивилизации и накусо го објаснува нивното значење. • Ја објаснува (преку примери) улогата на старите цивилизации во развојот на медицината, фармакологијата и математиката. • Го објаснува (преку примери) сметањето на времето кај старите цивилизации и ја објаснува улогата на старите цивилизации во развојот на астрономијата. • Ја објаснува улогата на Конфучие во развојот на филозофската мисла.
<p>Примери за активности</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Учениците, поделени во групи, добиваат задача да истражуваат кога настанале, колку траеле и каде се наоѓале старите цивилизации. Секоја група ги обележува на мали историски карти што им ги подготвил наставникот и до обележените места лепи стикер со името на цивилизацијата и периодот кога настанала. Потоа наставникот ја презентира местоположбата на секоја цивилизација одделно, а по секоја презентација групите ја проверуваат точноста на тоа што самите го обележале. На таблата наставникот црта временска линија, кажува по една стара цивилизација, а по еден претставник од групите, лепи два стикера на соодветните места на временската лента за да означат кога се појавила и до кога постоела конкретната цивилизација.. На крајот, преку заедничка дискусија ги споредуваат старите цивилизации врз основа на хронолошкиот редослед на појавување, нивното траење и нивната местоположба. • Наставникот им презентира карта со природно-географските карактеристики (реки, планини, пустини, мориња, прашуми) на конкретна стара цивилизација (по една карта за секоја). По презентацијата за секоја цивилизација, учениците (поделени во групи), на 	

празна карта на цивилизацијата ги цртаат и наведуваат презентираниите карактеристики. Потоа, во отворена дискусија заеднички ги констатираат природните услови кои довеле до настанокот на конкретната цивилизација. Истата постапка се повторува за сите стари цивилизации и при тоа секоја следна се споредува со претходните. На крајот, во дискусија со сите учениците се заклучува за улогата на природните услови во појавата и развојот на старите цивилизации.

- Учениците се делат во пет групи и секоја група добива (со влечење ливче) да работи на една од цивилизациите (Месопотамија, Египет, Индија, Кина и Маи) - да истражи кои биле главните занимања во „својата“ цивилизација и нив да ги прикаже (со слики и опис) на мултимедијална презентација. Откако ќе бидат прикажани презентациите за сите цивилизации, преку дискусија со сите ученици се констатираат сличностите и разликите во застапеноста на занимањата во одделните цивилизации.
- Учениците се поделени во „натпреварувачки“ групи за квиз. Наставникот поставува прашања што користат илустрации на кои се прикажани одделни храни, облекувања и прослави карактеристични за одделни стари цивилизации. По секоја прикажана илустрација, групите добиваат време да се договорат на која цивилизација ѝ припаѓа и да објаснат зошто мислат така. Секоја група го дава одговорот и врз основа на точноста на одговорот (наведувањето на цивилизацијата+образложението) може да добие од 0 до 5 поени. По одговарањето на секое прашање, наставникот го дава точниот одговор и заеднички со учениците се договара која група колку поени заслужила. По прикажувањето на најмалку 10 различни илустрации се пресметува вкупниот број поени што го освоила секоја група и се прогласува победник. Заеднички, преку дискусија со сите се заклучува за секојдневниот живот на луѓето (облеката, храната и прославите) карактеристични за различните стари цивилизации.
- Учениците се делат во пет групи (по една за секоја цивилизација) и секоја група влече лист со текст кој опишува различни аспекти во врска со положбата на жената во одделна стара цивилизација. Групите треба да го прочитаат текстот и да одговорат на следните прашања во врска со „нивната“ цивилизација: (1) Какво било правото на жената да поседува имот? (2) Што можела да работи (во кои занимања)? (3) Какво било нејзиното право да учествува во власта? (4) Каква била нејзината улога во семејството? (5) Колку биле рамноправни со мажите?. Откако секоја група ќе ги презентира одговорите на сите прашања, во заедничка дискусија со сите се наведуваат сличностите и разликите во положбата на жената од една до друга цивилизација.
- Учениците следат презентација за улогата на фараонот во стар Египет. Потоа, поделени во групи, добиваат лист со нацртана пирамида со празни места за внесување на различните нивоа на моќ во општеството. Секоја група, по внатрешна дискусија, ги распоредува: фараонот, свештениците, робовите, селаните, занаетчиите, трговците, војниците, благородниците, писарите во соодветните нивоа на моќ. Наставникот ја презентира хиерархијата и групите ги споредуваат „своите“ пирамиди со точната и низ дискусија со сите се објаснува хиерархијата. Потоа групите добиваат задача да истражат за фараоните Хатшепсут и Кеопс и да издвојат по неколку интересни информации од нивниот живот/владеење. На крајот ги читаат информациите за секој фараон посебно.

- Прво учениците следат презентација за владеењето во Месопотамија и во цивилизацијата на Маите. Потоа, поделени во групи, цртаат Венов дијаграм кој ги прикажува сличностите и разликите во владеењето во двете цивилизации. Секоја група, во Венов дијаграм нацртан на табли ги внесува своите заклучоци и сите заеднички, преку отворена дискусија ги констатираат карактеристиките на владеењето во двете цивилизации.
- Учениците се делат во групи и секоја група влече по едно ливче на кое е запишан еден од следните закони на Хамураби:
 - Доколку некој му го извади окото на друг, ќе биде казнет со вадење на негово око. Ако некој некому скрши коска, ќе биде казнет со кршење на негова коска.
 - Доколку некој удри ќерка на друг слободен човек и предизвика да го изгуби нероденото бебе, ќе плати 10 сребрени шекели.
 - Доколку синот го удри својот татко, ќе му се отсечат рацете.
 - Доколку куќата падне и при тоа загине сопственикот, тој што ја изградил куќата ќе биде убиен.
 - Доколку некој украде нешто од храм или од палата, ќе биде убиен.

Секоја група ги дискутира за тоа на какво дело се однесува казната во дадениот закон, зошто казнувањето не е фер, како тој закон придонел да се воведат ред во тоа време. Секоја група го пишува „својот“ закон на табла и ги презентира одговорите на прашањата што ги дискутирала. На крајот се води дискусија со сите за да се заклучи дека Хамурабиевиот законик послужил да се воведат ред и поредок во Вавилон во врска со различни аспекти на секојдневниот живот на луѓето (семејство, ропство, сопственост, трговија и сл.), но дека, од денешна перспектива правдата, не се постигнува преку спроведување сурови казни.

- Учениците се делат во парови и секој пар добива да работи на две стари цивилизации (пр. Египет и Индија, Месопотамија и Кина, Маи и Египет, Кина и Индија ...) – да подготви презентација (на комјутер или на постер) во која ќе прикаже по еден бог/божица од двете култури, посочувајќи ги следните елементи: (1) името на богот/божицата, (2) цивилизацијата на која припаѓа, (3) улогата што ја имал/а, (4) физичките карактеристики или симболот поврзан со него/неа (5) некој мит или приказна поврзана со богот/божицата. Секоја група ги презентира „своите“ божества и ги запишува нивните имиња на табла под името на старата цивилизација на која ѝ припаѓаат.
- Наставникот презентира постер на кој се прикажани (со текст и/или слики) верувањата поврзани со раѓање, живот и смрт и храмовите/светилиштата во стар Египет. Откако ќе ги објасни карактеристиките прикажани на постерот, учениците се делат во четири групи и секоја група добива (со влечење ливче) една од другите четири стари цивилизации (Месопотамија, Индија, Кина и Маи) со задача да ја истражи во поглед на верувањата/митовите и храмовите/светилиштата и да подготви постер за неа. Сите постерите се закачуваат на ѕид и секоја група го презентира својот. Потоа, наставникот на табла ги запишува следните општи карактеристики на верувањата и религиите:
 - Политеизам,
 - ритуали и жртвувања,
 - верување во живот после смртта,

- митови,
- храмови/светилишта.

Во рамки на секоја група, учениците ги определуваат сличности (заеднички карактеристики) и разлики меѓу „нивната“ и другите цивилизации во поглед на секоја од наведените карактеристики. Откако ќе ги презентираат пред другите, во заедничка дискусија се изведуваат општи заклучоци кои ги опфаќаат споредбите меѓу сите пет стари цивилизации.

- Проектна активност: Културата и науката кај старите цивилизации: Целта на активноста е, преку истражување на интернет, да се направат „книги“ за секоја од петте стари цивилизации (Египет, Месопотамија, Индија, Кина, Маи). Активноста се реализира во текот на 6 наставни часа, при што, учениците, поделени во пет групи, работат на различни аспекти. При тоа се внимава, групите формирани на првиот час да останат исти, но секој следен час да работат на различна стара цивилизација („книгите“ секој следен час преминуваат од една на друга група и така секоја група придонесува за креирање на секоја книга). Секој аспект на кој се работи се претставува на 2-3 страници со текст и слики (напишани и средени на компјутер и отпечатени на печатач). По комплетирање на „својот“ дел, секоја група ги наведува имињата на учениците кои придонеле да се напише тој дел и наведува извори што ги користела за да го напише.

Аспектите на работа се распоредени на следниот начин:

1. час: Какво писмо се користи, како изгледаат знаците и што претставуваат?

На какви материјали се пишувало и како изгледале тие?

2. час: Кои се најпознатите литературни дела и која е нивната тематика?

Кои се најпознатите уметнички дела и/или архитектонски достигнувања?

3. час: Кои се достигнувањата во технологијата и кое е нивното значење?

Кои се достигнувањата во науката и кое е нивното значење?

4. час: Како се сметало времето и како изгледал нивниот календар?

На 5. час, групите подготвуваат насловна страница за „книгата“ со името на старата цивилизација и времето/периодот на нејзиното настанување. Страницата ја украсуваат со илустрации по нивен избор. На 6. час наставникот ги поставува истите прашања за секоја стара цивилизација и учениците одговораат од тоа што го научиле додека ги подготвувале „книгите“.

- Учениците следат видео презентација со слика на филозофот Конфучие и со основни биографски податоци. Презентацијата завршува со следните познати мисли на Конфучие:

Не прави им го на другите она што не сакаш тебе да ти го прават.

Почитувај се себеси и другите ќе те почитуваат.

Сè има своја убавина, но не може секој да ја види.

Кажи ми и ќе заборавам. Покажи ми и можеби ќе запамтам. Вклучи ме и ќе разберам.

Учениците, поделени во групи, ги дискутираат мислите за да најдат објаснение на нивното значење. Секоја група ги презентира своите толкувања пред сите и со помош на наставникот доаѓаат до она што сакал Конфучие да го каже. На крајот се заклучува дека мислите на Конфучие ги нагласуваат личната одговорност, односите меѓу луѓето и образованието се во основата на филозофската мисла не само во Кина туку и во целиот свет.

Модул: **Историја**

Тема: **АНТИЧКИ ПЕРИОД ВО ИСТОРИЈАТА НА ЕВРОПА И БАЛКАНОТ**

Вкупно часови: **44**

Резултати од учење

Ученикот/ученичката ќе биде способен/способна да:

1. го опише начинот на живеење и владеење во Стара Грција (во градовите-држави) и во Стар Рим (од настанувањето, преку Римската република до Римската империја);
2. ги споредува верувањата и религиите во Стара Грција и Стар Рим;
3. ги опишува достигнуањата во културата, уметноста, науката и технологијата во Стара Грција и Стар Рим;
4. ги наведува териториите каде живееле Илирите, Античките Македонци и Тракијците и ги опишува карактеристиките на животот и владеењето во илирските, македонските и тракиските кралства;
5. ги наведува териториите што ги освоил Александар III Македонски и ги објаснува културните влијанија во рамки на неговата империја;
6. го опишува ширењето на Римската империја на Балканот и го објаснува нејзиното влијание врз животот на луѓето во римските провинции Илирикум, Македонија и Тракија;
7. го објаснува настанувањето и ширењето на христијанството и неговото влијание врз животот на луѓето.

Содржини (и поими)

- **Градови-држави во Стара Грција**
(град-држава (полис), Спарта, Атина, Коринт, Теба, Маратон, Грчко-персиски војни, Пелопонеска војна)

Стандарди за оценување

- Го објаснува значењето на град-држава (полис) во Стара Грција.
 - Ги наведува најпознатите градови-држави и ги лоцира на историска карта и на временска лента.
 - Ги наведува разликите во системот на владеење меѓу Атина и Спарта.
 - Го опишува секојдневниот живот на луѓето (храна, облека, забава, музика, занимања) во Атина и Спарта.
 - Ги наведува разликите меѓу Атина и Спарта во воспитувањето на децата и улогата на жената.
 - Наведува кога, каде и зошто се воделе Персиските војни.
 - Наведува кога, меѓу кого и зошто се водела Пелопонеската војна.
- **Религијата и митологијата во Стара Грција**
 - Ги наведува имињата и улогите на грчките богови и божици од Олимп.
 - Го објаснува влијанието на грчката митологија врз животот на луѓето.

<p>(Олимп, Зевс, Хера, Посејдон, Ад, Деметра, Атина, Аполон, Артемида, Арес, Афродита, Хефест, Хермес, Дионис, митот за Персеј и Медуза, митот за Тезеј и Минотаурот, митот за Прометеј)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ја објаснува улога на храмовите и свештениците во практикување на религијата во Стара Грција.
<ul style="list-style-type: none"> • Културата, уметноста, науката и филозофската мисла во Стара Грција <p>(Партенон, театар, трагедија, комедија, драма, Хомер, Илијада, Одисеја, Тројански коњ, Ахилова пета, Сократ, Платон, Аристотел, Питагора, Архимед, Хипократ, Олимписки игри)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Опишува како изгледале театрите во Стара Грција и го објаснува нивното значење за развојот на културата во тоа време. • Ги наведува најпознатите епови од Стара Грција и нивниот автор. • Го објаснува значењето на „Тројански коњ“ и „Ахилова пета“ преку примерот од Илијада. • Го наведува придонесот на Питагора, Архимед и Хипократ во развојот на математиката, науката и медицината. • Ги именува најпознатите филозофи во Стара Грција (Сократ, Платон и Аристотел). • Објаснува кога, каде и како настанале Олимписките игри, како се организирале и кои спортски дисциплини биле застапени.
<ul style="list-style-type: none"> • Илирските кралства <p>(Илири, потекло и простирање, Првата илирска држава, Кралства на Илирите (Енкелејците, Тауланци, Дарданци, Ардици, Бардул, Агрон, Теута)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Го наведува потеклото и простирањето на Илирите на Балканскиот Полуостров. • Ги опишува начинот на живеење, верувањата и културата на Илирите. • Ги наведува просторот и времето на создавање на илирските кралства. • Ги именува најпознати илирски владетели (Бардул, Агрон, Теута, ј) и го опишува начинот на нивно владеење. • Ги наведува политичките и економските посебности на различните илирски кралства.
<ul style="list-style-type: none"> • Античка Македонија <p>(Антички Македонци, Ајга, Вергина, Пела, Дион, Аргеади, Горна Македонија, Долна Македонија, Пердика I, Александар I Филхелен, Архелај I, македонска фаланга, Филип II)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Го наведува потеклото на Античките Македонци и териториите кои ги населувале. • Ги опишува начинот на живеење, верувањата и културата на Античките Македонци. • Го определува просторот и времето на појавувањето на македонското кралство во Античка Македонија. • Ги именува познатите македонски кралеви (Пердика I, Александар I Филхелен, Архелај I, Филип II и Александар III) и го наведува периодот на нивното владеење.
<ul style="list-style-type: none"> • Државата на Александар Македонски 	<ul style="list-style-type: none"> • Го опишува животот и владеењето на Александар III Македонски. • Ја опишува територијата што ја освоил Александар III Македонски во текот на неговото владеење.

<p>(Александар III Македонски, Аристотел, Антигониди, Птоломеиди, Селевкиди, Клеопатра, Александрија, Хеленизам)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ги објаснува културните влијанија на териториите освоени од Александар III Македонски. • Ги наведува кралствата формирани по распадот на империјата на Александар III Македонски.
<ul style="list-style-type: none"> • Тракиски кралства (Тракијци, Филипопол, Сердика, Севтополис, Одриско кралство, Терес I, Севт III) 	<ul style="list-style-type: none"> • Го наведува потеклото и простирањето на Тракијците на Балканскиот Полуостров. • Го наведува просторот и времето на создавање на Одриското кралство и ги именува неговите најзначајни владетели. • Го опишува начинот на животот, верувањата и културата кај Тракијците.
<ul style="list-style-type: none"> • Рим, Римската република и Римската империја (Ромул и Рем, конзули, Сенат, сенатори, гувернери, трибуни, плебејци, патриции, робови, Пунски војни, Ханибал, Јулиј Цезар, Спартак, гладијатор, империја, Октавијан Август, император, провинции) 	<ul style="list-style-type: none"> • Наведува кога е основан Рим и опишува како е основан според легендата. • Наведува кога Рим станал република и објаснува што се променило во начинот на владеење. • Го опишува животот на луѓето од различни општествени групи во Римската република. • Наведува кога и зошто се воделе Пунските војни. • Ги објаснува улогата и значењето на Спартак во историјата на стариот Рим. • Ги објаснува улогата и значењето на Јулиј Цезар во историјата на стариот Рим. • Наведува кога е формирана Римската империја и кој е нејзиниот прв император. • Го опишува ширењето на Римската империја во Европа, Средниот Исток и Северна Африка и ги лоцира освоените територии на историска карта. • Го објаснува системот на владеење и управување во Римската империја. • Го опишува секојдневниот животот на луѓето (храна, облека, музика, забава, семејство) во Римската империја. • Ги наведува причините кои довеле до пропаѓање на Римската империја. • Наведува кога дошло до поделба на Римската империја на Западна и Источна и кога Западната престанала да постои.
<ul style="list-style-type: none"> • Религијата и митологијата во Стариот Рим (Јупитер, Јунона, Нептун, Минерва, Венера, Марс, Меркур, Дијана, Вулкан, Аполон, Церера, Бах, Плутон, монотеизам, христијанство, Исус Христос, Назарет) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги наведува имињата и улогите на римските богови и божици соодветно на грчките богови и божици. • Го објаснува влијанието на боговите/божиците, верувањата и религиските обичаи врз животот на луѓето во Стариот Рим. • Ја објаснува појавата на христијанството и го опишува ширењето на христијанството во Римската империја. • Ги објаснува промените во животот на луѓето што се случиле под влијание на христијанството.

<ul style="list-style-type: none"> ● Културата, уметноста и науката во Стариот Рим <p>(Колосеум, Пантеон, Римски форум, латински јазик, римско право, патишта, аквадукт, римски бањи, Гален, римски бројки, катапулт)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Го именува јазикот што се користел од страна на власта во Стариот Рим и го наведува неговото влијание во литературата и науката. ● Ги наведува главни достигнувања во архитектурата и уметноста, во градежништвото и воената технологија, во математиката и медицината. ● Ги наведува принципите на римското право и нивното влијание врз законите и секојдневниот живот на луѓето во Стариот Рим.
<ul style="list-style-type: none"> ● Римското присуство на Балканот <p>(романизација, Илирик, Македонија, Тракија, римски патишта, Via Egnatia/Виа Игнација)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Наведува кога Илирик станал римска провинција, на која територија се протегала провинцијата и по што била значајна. ● Наведува кога Македонија станала римска провинција, на која територија се протегала провинцијата и по што била значајна. ● Наведува кога Тракија станала римска провинција, на која територија се протегала провинцијата и по што била значајна. ● Ги објаснува влијанието на римската култура врз начинот на живеење за време на римското владеење на Балканот.
<ul style="list-style-type: none"> ● Антички археолошки наоѓалишта/локалитети на Балканот <p>(Аполонија, Бутринт, Скупи, Стоби, Сеутополис, Хераклеа, Требениште, Наисус, артефакт, археологија, археолози)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Ги наведува поважните археолошки наоѓалишта на градовите од античко време на Балканот и ја определува нивната местоположба на историска/географска карта. ● Ја објаснува важноста на античките градови на Балканот (според археолошките артефакти и местоположбата) како воено-административни и културни центри. ● Ја објаснува важноста на античките археолошки наоѓалишта како заедничко културно наследство на народите на Балканот.
<p>Примери за активности</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Учениците, поделени во групи, добиваат задача да истражуваат каде се создале градовите во Стара Грција. Ги пронаоѓаат Спарта, Атина, Коринт, Теба и ги бележат на историска карта. До означените места лепат стикер со името на градот-држава. Потоа, секоја група ја презентира „својата“ историска карта, а сите заедно ја проверуваат точноста на сработеното. На временска лента на табла ја означуваат појавата на секоја од градовите-држави. Во заедничка дискусија со наставникот, учениците го изведуваат значењето на поимот <i>град-држава</i>. ● Учениците, поделени во групи, добиваат текст во кој се посебно опишани начините на владеење во Атина и Спарта. Секоја група ги определува разликите во владеењето, посебно посветувајќи внимание на тоа каде луѓето имале повеќе права и како се донесувале одлуките. По презентацијата на работата на групите се води отворена дискусија во која се заклучува која од двете држави имала демократско, а која војничко уредување и се објаснува од каде произлегува тоа. 	

- Учениците се делат во групи и секоја група треба да подготват мултимедијална презентација (со текст, слики и евентуално звук) посветена на еден од следните аспекти од животот на луѓето во Атина или во Спарта: (1) храната, (2) облеката, (3) занимањата, (4) музиката и (5) забавата. Половина од групите подготвуваат презентации за Атина, а другата половина за Спарта. Откако секоја група ќе го прикаже сработеното, преку заедничка дискусија се откриваат (и се запишуваат на табла) сличностите и разликите меѓу Атина и Спарта во поглед на сите анализирани аспекти.
- Учениците се делат во групи и секоја група треба да подготват мултимедијална презентација (со текст и слики) во која ги споредуваат Атина и Спарта, при што половината од групите ќе прават споредба во поглед на воспитувањето на децата, а другата половина на улогата на жената. Откако секоја група ќе го прикаже сработеното, преку заедничка дискусија се издвојуваат (и се запишуваат на табла) разликите меѓу Атина и Спарта во поглед на двата анализирани аспекти и се прави споредба со современиот живот во поглед на двата аспекта.
- Учениците подготвуваат постер за Персиските војни. За таа цел се делат во групи и секоја група истражува за различни аспекти за војните, а сознанијата до кои доаѓаат сите групи се презентираат на заеднички голем хамер:
 1. група: Црта временска лента на која ги наведува (и илустрира) битките кај Маратон и кај Термопилите.
 2. група: Ги црта на историска карта каде се одвивале двете битки.
 3. група: Ги наведува причините за Персиските војни.
 4. група: Објаснува од каде портекнува терминот *Маратон/Маратонска трка* што се користи денес.
 На крајот, преку прашања што ги поставува наставникот, се резимира кога, како и зошто се одвивале Персиските војни.
- Учениците подготвуваат постер за Пелопонеските војни. За таа цел се делат во групи и секоја група истражува за различни аспекти за војната, а сознанијата до кои доаѓаат сите групи се презентираат на заеднички голем хамер:
 1. група Црта временска лента на која го обележува периодот на одвивање на војната и ја илустрира војната преку слики.
 2. група Ги наведува двете страни во војната и ги илустрира со слики.
 3. група Ги наведува причините за војната и последиците по завојуваните страни.
 4. група Ги опишува последиците од војната по населението (разурнувањата, болестите, страдањата итн.)
 На крајот, преку прашања што ги поставува наставникот, се резимира кога, меѓу кого и зошто се одвивала Пелопонеската војна.
- Учениците, поделени во групи, добиваат работен лист на кој се наведени имињата на боговите/божиците и нивните улоги (на пр., Атина – божица на мудроста), со задача да ги запамтат. Наставникот организира натпреварувачки квиз: кажува улога на некој бог, а секоја група во време од 10 секунди го запишува името на богот/божицата на посебно ливче што го предава на наставникот. Секоја група што го напишала точниот одговор во предвиденото време добива поени. Истата активност се повторува за сите богови/божици. По завршување на квизот учениците следат прво презентација за Олимп (каде се наоѓа и која е неговата врска со боговите/божиците), а потоа и за храмот во Делфи (каде се наоѓа, кому е посветен и какви активности се одвивале таму). Преку отворена дискусија учениците заклучуваат за улогата на храмовите и свештениците во практикување на религијата во Стара Грција.

- Учениците, поделени во групи, влечат по едно ливче со определен мит (митот за Персеј и Медуза, митот за Тезеј и Минотаурот, или митот за Прометеј). Во рамки на групата го анализираат митот и одговараат на следните прашања:
 - (1) Каква е улогата на боговите или на други натприродни суштества во митот?
 - (2) Кои позитивни особини ги истакнува митот?
 Секоја група ги презентира одговорите за „својот“ мит. На крајот, во заедничка дискусија се изведуваат заклучоци за улогата на митовите во формирање на верувањата и вредностите на луѓето во Стара Грција. [Дополнителна активност: драматизација на митовите од страна на учениците.]
- Учениците, поделени во групи, истражуваат за театрите во Стара Грција, подготвувајќи се да одговорат на следните прашања: (1) Како изгледале театрите? (2) За што служеле театрите? (3) Какви пораки се пренесувале преку претставите? и (4) Кои глумеле и какви маски носеле?. Во отворена дискусија се одговара на прашањата што ги поставува наставникот и на крајот се заклучува за значењето на театарот за развојот на културата во тоа време.
- Наставникот ги наведува Илијада и Одисеја од Хомер како најпознати епови од Стара Грција и во неколку реченици им ја резимира содржината на двата епа. При тоа, посебно ја издвојува приказната за Ахил и Ахиловата пета и приказната за улогата на Тројанскиот коњ во војната. Учениците, поделени во парови го истражуваат значењето на изразите *Ахилова пета* и *Тројански коњ* во денешно време. Во заедничка дискусија се заклучува дека изразот *Тројански коњ* се однесува на некој или нешто на кое му даваме пристап до нешто што ни е важно затоа што ни изгледа како да е безопасно или корисно, но потоа се покажува како штетно или злонамерно, а изразот *Ахилова пета* означува најслаба (најранлива) точка на индивидуата која другите може да ја искористат за да ѝ наштетат.
- Учениците, поделени во шест групи, истражуваат за познати научници од Стара Грција. Две групи истражуваат за Питагора – едната ги идентификува неговите научни достигања, а другата издвојува занимливости поврзани со неговият живот и работа; двете групи ги обединуваат своите сознанија во заедничка мултимедијална презентација во која, освен текст ставаат и слики. Други две групи го истражуваат и презентираат истото за Архимед. Последните две групи го прават истото тоа за Хипократ. По презентирање за секој научник, наставникот, со помош на учениците, запишува на таблата резиме за придонесот. На крајот, во отворена дискусија се констатира какво е нивното влијание во математиката, науката и медицината до денес.
- Наставникот ги претставува Сократ, Платон и Аристотел како најпознати филозофи од Стара Грција и посочува кој кому му бил ученик. Потоа најавува дека часот ќе биде посветен на „филозофирање“ на различни теми, слично на тоа како што правел Сократ со соговорниците. Наставникот поставува прашања за неколку теми, а учениците одговараат, при што е битно дека целта не е да се добие точен одговор туку да се поттикнат учениците да размислуваат за да дојдат до посуштинско разбирање. Како примери за теми и прашања за дискусија по нив може да послужат следните:
 - Среќа (Што е среќа? Дали ние ја бараме или таа самата ни доаѓа? Што не прави среќни? Како да станеме среќни?)

- Морал (Како одлучуваме што е правилно, а што е погрешно? Дали ни требаат правила и закони за да знаеме што е правилно/погрешно или самите можеме да сфатиме?)
 - Еднаквост (Што е еднаквост? Дали сите луѓе се еднакви или има луѓе што се поеднакви од другите? Што да се направи за да стане општеството еднакво за сите?)
 - Храброст (Што е храброст? Како покажуваме храброст? Зошто храброста е важна? Може ли да научиш да бидеш храбар или се раѓаш храбар?)
- Учениците, поделени во групи, истражуваат за Олимписките игри: (1) Кога, каде и во чија чест се организирале Олимписките игри во Стара Грција? (2) Кои спортски дисциплини биле застапени? (3) Кој можел да учествува?. Во отворена дискусија се одговара на прашањата што ги поставува наставникот и за секое прашање се прави споредба за тоа како било тогаш, а како е сега. На крајот се заклучува за значењето на Олимписките игри во Стара Грција.
 - Учениците поделени во групи, добиваат задолженија да истражат за територијата каде биле населени Илирите, а на карта да ги обележат териториите каде се имало Илири на Балканот. Заедно ја проверуваат точноста на информациите. На временска лента го обележуваат времето на нивното појавување. На крајот на часот дискутираат за периодот и просторот каде се појавуваат Илирите.
 - Учениците поделени на три групи добиваат задача да направат постери истражувајќи на интернет. Првата група изработува постер за начинот на живеење на Илирите, втората група добива задолжение да изработи постер за верувањата на Илирите со наведување на познатите богови и нивното значење, за други ритуали во рамките на нивните верувања, а третата група за културата и центрите на култура кај Илирите како што бил градот Аполонија и Дирахион. Ја проверуваат точноста на сите информации заедно со наставникот. Потоа ги презентираат податоците и дискутираат за тоа на каков начин живеело населението во селата, а како во градовите, колку се разликуваат верувањата на Илирите од оние на Старите Грци, како и тоа кои се најважни материјални остатоци за културата на Илирите.
 - Учениците на временска лента изработена од наставникот го определуваат периодот на формирање и постоење на кралствата на Енкелејците, Таулантите, Ардиите и Дарданците и на карта со стикери го обележуваат просторот каде што биле формирани овие кралства. Учениците прават споредби што се случувало на политички, а што на економски план кај овие кралства. Потоа учениците дискутираат за времето и просторот на појавување на илирските кралства, како и за политичките и економските промени во илирските кралства во различни периоди.
 - Учениците поделени на три групи добиваат задолжение да изработат презентација за илирските владетели. Истражуваат на интернет, енциклопедии и други извори. Потоа заедно со наставникот ја проверуваат точноста на податоците. Едната група изработува за владетелот Бардул, едната група за Агрон, и последната група за Теута. Истражуваат и пишуваат за тоа кога, каде и како владееле овие тројца владетели. Потоа дискутираат за тоа што се случувало во времето на нивното владеење, со кого

војувале, какви промени се случиле во времето на нивното владеење и кога и на каков начин престанале да постојат нивните кралства.

- Учениците поделени во групи истражуваат за Античките Македонци која територија ја населувале и како подоцна настанало кралството на Античка Македонија. Учениците заедно со наставникот ја проверуваат точноста на информациите. Сите ученици истражуваат и на карта со стикери ги бележат териториите на Античките Македонци. Групите прават презентации и потоа дискутираат за тоа кога и каде живееле Античките Македонци.
- Учениците поделени во три групи добиваат задолжение да истражуваат на интернет за начинот на живеење, за верувањата и за културата на Античките Македонци. Заедно со наставникот ја проверуваат точноста на податоците. Потоа првата група изработува постер за начинот на живеење на Античките Македонци. Втората група изработува постер за верувањата на Античките Македонци, за нивните богови и за верскиот центар Дион. Третата група прави постер за културата на Античките Македонци, за јазикот на кој зборувале, за престолните Ајга и Пела и за кралската гробница во Вергина. Потоа учениците ги презентираат информациите и преку отворена дискусија се заклучува за начинот на живеење, за верувањата и за културата на Античките Македонци.
- Учениците, поделени во групи, на историска карта со стикери ги бележат териториите каде што се појавуваат македонските кралства и на временска лента го бележат нивното појавување и периодот на нивното траење. На истата историска карта и временска лента, групите го означуваат просторот, односно времето на владеење на Пердика I, Александар I Филхелен, Архелај I, Филип II и Александар III. Се констатира дека Пердика I е првиот крал кој се смета за основач на државата на Античките Македонци, а Филип II бил најпознат по спроведувањето реформи и основањето на македонската фаланга.
- Учениците, поделени во групи, подготвуваат презентација за животот и владеењето на Александар III Македонски врз основа на податоците до кои дошле преку истражување. Половина од групите составуваат временска лента на која ги бележат поважните настани од неговиот живот:
 - (1) кога бил роден и кои му биле родители,
 - (2) кога го почнал образованието и кој му бил учител,
 - (3) кога станал крал,
 - (4) кога започнал со воените походи и со која држава прво војувал и
 - (5) кога и каде починал.Другата половина од групите на посебни листови со текст и слики пишува:
 - (1) како изгледал
 - (2) како му се викал омилиот коњ,
 - (3) кој му бил најверен другар,
 - (4) кои му биле најпознатите сопруги,

(5) како се однесувал со војниците.

Откако секоја група ќе го презентира сработеното, во заедничка дискусија се исталнуваат моментите кои им оставиле најголем впечаток на учениците.

- Учениците следат презентација на историска карта на која е прикажана целокупната територија што ја освоил Александар III Македонски за време на неговото владеење – со означени региони и поголеми градови. Учениците, поделени во групи, на географска карта (со Европа, Африка и Азија) ги цртаат границите на таа територија и ги означуваат регионите и поголемите градови кои се наоѓале таму. Истовремено ги идентификуваат современите држави и поголеми градови кои се протегаат на таа територија. На крајот учениците ги кажуваат современите држави и градови што ги идентификувале (за секој континент посебно), а наставникот ги запишува на табла.
- Наставникот ги запознава учениците со значењето на поимот културно влијание и им објаснува како освојувањата на Александар III овозможиле спојување на различни култури. Учениците се делат во три групи и секоја група истражува за културните влијанија (врз религијата, архитектурата и уметноста) во еден од следните региони од освоената територија: Персија, Индија или Египет. Потоа, секоја група подготвува мултимедијална презентација за „својот“ регион со текстуални објаснувања, мапи, слики и други илустрации. По презентациите на групите се води дискусија за сличностите и разликите меѓу културните влијанија во различните региони. На крајот наставникот посочува дека периодот по смртта на Александар III Македонски во кој дошло до силно мешање на локалните култури со културата што е донесена со неговите освојувања се нарекува *хеленизам*.
- Наставникот ги пишува на табла династиите чии кралства настанале по распадот на државата на Александар III Македонски (Селевкиди, Птолемејевци и Антигониди). Учениците се делат во три групи и секоја група има задача да истражи за едно од тие кралства и на постер да прикаже каде се простирало и кој бил најзначаен владетел/владетелка.
- Учениците поделени во две групи истражуваат за кога и на кои територии живееле Тракијците. Потоа учениците, добиваат задача да истражат за Одриското кралство – на која територија се простирало, кога било создадено и до кога траело и каква била улогата на неговите најпознати владетели (Терес, Котис I, Севт III). Учениците заедно со наставникот прават презентација на сите пронајдени податоци за Тракијците, териториите каде живееле и времето во кое живееле и владееле одделни нивни владетели.
- Учениците, поделени во групи, добиваат работен лист со прашања во врска со Тракијците:
 - (1) Кои биле главни занимања на Тракијците?
 - (2) Какво уредување имале?
 - (3) Каква била положбата на жените?
 - (4) Во кои богови верувале?
 - (5) Како ги погребувале умрените?
 - (6) Кои инструменти ги свиреле?

За да одговорот на прашањата, учениците спроведуваат истражување. На крајот ги презентираат и споредуваат одговорите на секое прашање, а наставникот дополнува или коригира по потреба.

- Учениците следат презентација за настанокот на Стариот Рим според легендата за Ромул и Рем. Потоа се дискутира за тоа колкава е веројатноста дека Рим е основан на таков начин и од каде се црпат докази за настанокот и постоењето на Стариот Рим, за да се заклучи дека единствено археолошките наоѓалишта и други пишани материјали може да се сметаат како доказ.
- На таблата наставникот црта временска линија и го определува периодот кога Рим станал република. Учениците следат презентација во која се наведени главните носители на власта во Римската република (Конзули, Сенат, Народно собрание). Учениците, поделени во групи, истражуваат и подготвуваат куси презентации за различните носители на власта – кој можел да учествува во нив, како се избирале и кои надлежности ги имале. По презентирањето на нивната работа, наставникот црта дијаграм на табла со кој го претставува начинот на владеење во Римската република.
- Секој ученик влече по едно ливче за да се распореди во групата на *плебејци* и во групата на *патрицији*. [Зависно од големината на паралелката, може да се формираат повеќе групи плебејци, односно патрицији.] Секоја група истражува за „својата“ општествена група и подготвува постер во кој се опишани (со текст и слики) следните карактеристики на групата: моќта во општеството, занимањата и сопственоста/богатството. Пред презентациите на постерите на учениците, наставникот ги презентира карактеристиките на робовите како посебна општествена група во Римската република. По презентациите и за плебејците и патрициите, преку отворена дискусија се споредуваат во поглед на анализираниите карактеристики.
- Учениците, поделени во групи, добиваат работен лист во кој се накусо опишани трите Пунски војни. По анализа на дадените описи, од учениците се очекува да одговорот на следните прашања дадени на работниот лист: (1) Која била причината за Пунските војни?, (2) Кои биле завојувани страни во војните?, (3) По што е познат Ханибал? и (4) Како завршиле Пунските војни?. Во кои војни еден од водачите на двете завојувани страни?. Одговорите што ги дале учениците се читаат (прашање по прашање) и наставникот дообјаснува и/или коригира доколку е потребно.
- Учениците следат презентација во која се објаснува за гладијаторите како робови во Рим, за борбите меѓу гладијаторите во Колосеумот, за потеклото на Спартак (Тракиец кој е продаден како роб и трениран да биде гладијатор), за Спартаковото востание (кој учествувал, која била причината и против кого се организирало). По презентацијата учениците, поделени во групи, осмислуваат и цртаат стрип (со најмалку 10 сцени) што ги опишува животот и борбата на Спартак. При тоа, може да користат материјали од различни извори. Отакако секоја група ќе го презентира својот стрип, се води дискусија во која се објаснува улогата на Спартак како водач во борбата за слобода на угнетените и како симбол за отпор против неправда.
- Учениците следат презентација во која се многу накусо опишани следните битни настани од животот на Јулиј Цезар и неговите придонеси: (1) раѓање, семејно потекло и убиство, (2) политички функции (конзул, гувернер, диктатор), (3) учество во војни, (4) врската со Клеопатра, (5) реформирање на календарот. Учениците, поделени во групи, со влечење ливче избираат за кој

настан/придонес ќе истражуваат за да го прикажат со илустрации кои ќе ги постават на заедничка временска лента. На крајот се дискутира за значењето на Јулиј Цезар во историјата на стариот Рим.

- Учениците се делат во пет групи и секоја група истражува за еден аспект од секојдневниот животот на луѓето во Римската империја: храна, облека, музика, забава, семејство. Целта е сите групи заедно да подготват еден голем постер на кој секој аспект ќе биде прикажан преку слики што групите ги наоѓаат на интернет, ги печатат, сечат и лепат на голем хамер под соодветни наслови, при што обрнуваат внимание во сликите да бидат прикажани и побогатите и посиромашните, како и мажите, жените и децата. Потоа, секоја група ги користи сликите за да го опише аспектот од секојдневниот живот на кој работела. На крајот, во отворена дискусија, заеднички се заклучува дека секојдневниот животот на луѓето во Римската империја во голема мера се разликувал зависно од општествената група на која припаѓале.
- Учениците следат презентација во која се наведени причините за пропаѓање на Римската империја (напади на „варварски“ племиња, внатрешни борби за власт, бунтови на робовите и селаните, востанијата на покорените народи, корупција во власта, економски проблеми). По секоја наведена причина, наставникот бара од учениците да објаснат како таа придонела за пропаѓањето (пр. наставникот кажува дека империјата ја напаѓале „варварски“ племиња, а учениците објаснуваат како нападите придонесуваат за слабеењето на империјата). Откако наставникот ќе наведе кога дошло до поделба на Римската империја и како се поделила империјата, учениците на временска лента означуваат кога настанал Рим, кога станал Римска република, кога се воспоставила Римската империја и кога се поделила на Западна и Источна и кога пропаднала Западната римска империја. Исто така, на историска карта ги означуваат териториите кои припаднале на Источната и на Западната римска империја.
- Учениците, поделени во групи од 3-4 члена, изработуваат карти за играње со грчките и со римските богови и божици - на секоја карта го пишуваат името на еден бог/божица и цртаат слика за него/неа, по модел на илустрации од интернет, при што треба да ја запамтат улогата на секој од боговите/божиците. Дополнителна карта го претставува Пантеон. Потоа, картите, по случаен редослед се делат меѓу членовите на групата и еден од друг влечат по една карта – секогаш кога ќе спарат грчки и римски бог/божица ги поставуваат спарените карти на масата. Играта продолжува сè додека се спарат сите, а победник е оној кој ќе остане со картата со Пантеонот. Секоја група на лист ги залепува паровите и за секој пар ја запишува улогата на боговите/божиците. При презентацијата прави аналогија со имињата на планетите од Сончевиот систем. На крајот, наставникот поставува прашања во отворена дискусија, за да се дојде до заклучокот дека верувањата во боговите имало влијание на ритуалите и обредите со принесување жртви, градење светилишта и храмови во чест на боговите, преку што се сметало дека ќе се задоволат боговите и ќе се придобие нивната наклоност.
- Учениците следат презентација во која се објаснува појавата на Христијанството. Потоа, поделени во групи, истражуваат за да одговорат на следните прашања:

1. Кога и каде бил роден Исус Христос?

2. Каде започнало ширењето на Христијанството и како се одвивало тоа?

3. Кои биле главните разлики помеѓу христијанството и другите религии кои постоеле во тој период?

Групите ги презентираат одговорите до кои дошле, а наставникот дообјаснува доколку е потребно. Потоа се води дискусија за тоа кои промени се случиле во животот на луѓето под влијание на Христијанството при што се фокусираат на промените во верувањата, обичаите и традициите.

- Проектна активност: Културата и науката во Стариот Рим: Целта на активноста е, преку истражување на интернет, да се направи мултимедијална презентација. Податоците за презентацијата ги прибираат учениците (поделени во групи) на наколку последователни часа. На крајот на секој час, наставникот го пишува текстот и ги додава илустрациите на слајдовите од презентацијата според укажувањата на учениците. На часовите се работи на:

1. час: Латинскиот јазик и позначајните литературни дела напишани на латински јазик

Присуството на латинскиот јазик во различни научни дисциплини

2. час: Главните достигнувања во архитектурата и уметноста

Главните достигнувања во градежништвото и воената технологија

Главните достигнувања, во математиката и медицината

3. час: Принципите на римското право и неговото влијание врз законите

Влијанието на римското право и секојдневниот живот на луѓето

На 4. час се подготвува насловниот слајд на презентацијата и се води дискусија за придонесот на римската култура и наука за современата култура и наука.

- Учениците следат куса презентација за илирско-римските, македонско-римските и тракијско-римските војни како дел од освојувањето на балканските територии од страна на Римјаните. Потоа, поделени во групи, истражуваат за римските провинции Македонија, Илирик и Тракија од аспект на тоа кога станале римски провинции, на која територија се протегале и по што биле значајни (секоја група за одделна провинција). Врз основа на стекнатите сознанија, секоја група, на временска лента на таблата, го означува втрето на воспоставување на провинцијата, а на одделни историски мапи секоја група ја црта територијата на провинцијата, а на посебен лист прикажува по што била провинцијата значајна. По прикажувањето на работата на групите, заеднички се констатира кога дошло до формирањето на провинциите, се споредува територијата на која се протегале и нивното значење.
- Учениците следат презентација за влијанието на римската култура врз начинот на живеење за време на римското владеење на Балканот во која се нагласува: (1) изградбата на патишта, мостови и аквадукти што овозможило комуникација помеѓу различните региони и културна и економска размена, (2) изградбата на храмови, театри и други јавни објекти во римски архитектонски стил што придонело за ширење на римската култура, уметност и религија. Учениците, поделени во групи, истражуваат за Via Egnatia/Виа Игнација, Аполонија, Бутринт, Скупи, Стоби, Севтополис, Хераклеа, Требениште и Наисус, ги лоцираат на мапа и определуваат

преку кои артефакти и археолошки остатоци (оружје, грнчарија, монети, градби) во секое од наоѓалиштата се гледа античкото влијание. По претставувањето на работата на групите, преку отворена дискусија се објаснува важноста на античките градови на Балканот како воено-административни и културни центри и посебно се потенцира важноста на античките археолошки наоѓалишта како заедничко културно наследство на народите на Балканот.

Модул: **Географија**

Тема: **ОРИЕНТАЦИЈА ВО ГЕОГРАФСКИОТ ПРОСТОР**

Вкупно часови: **14**

Резултати од учење

Ученикот/ученичката ќе биде способен/способна да:

1. користи глобус, географска карта, напоредници, меридијани, изохипси и картографски знаци во конкретни ситуации;
2. определува географска широчина и географска должина на одредено место и да користи размер за пресметување на растојание во природа со помош на географска карта;
3. објаснува за начини на ориентација во просторот и да применува некои од нив во пракса;
4. објаснува за месно/локално време, зонско време, светско време, часовни зони и да определува зонско време на места/градови кои припаѓаат во различна часовна зона.

Содржини (и поими)	Стандарди за оценување
<ul style="list-style-type: none"> • Земјата на глобус и географска карта • Размер (глобус, географска карта, географски атлас, размер, броен размер, графички размер, крупноразмерни карти, средноразмерни карти, ситноразмерни карти, топографски карти, тематски карти, картографски проекции, напоредници, меридијани, географска/картографска мрежа, изохипси, картографски знаци) 	<ul style="list-style-type: none"> • Користи глобус и географска карта како модел за прикажување на Земјата. • Го објаснува значењето на размерот на карта. • Пресметува растојание во природа меѓу две точки измерени на карта со помош на размер (броен и графички). • Класифицира видови географски карти според големината на размерот (крупноразмерни, средноразмерни и ситноразмерни) и според содржината (географски, топографски и тематски). • Го објаснува значењето на напоредници, меридијани, изохипси и картографски знаци и ги користи во конкретни ситуации.
<ul style="list-style-type: none"> • Географска широчина и географска должина (географска широчина, географска должина) 	<ul style="list-style-type: none"> • Го објаснува значењето на географска широчина и географска должина. • Определува географска широчина и географска должина на одредено место со помош на географска карта и глобус.
<ul style="list-style-type: none"> • Ориентација во просторот географска ориентација, компас) 	<ul style="list-style-type: none"> • Правилно ги определува страните на светот без користење инструмент (според небесни тела, религиозни објекти и други појави, растенија и предмети). • Користи компас или мобилна апликација за географска ориентација во просторот.

<ul style="list-style-type: none"> • Часовни зони (ден, седмица, месец, година, месно/локално време, зонско време, светско време, датумска граница, часовни зони) 	<ul style="list-style-type: none"> • Прави врска меѓу Земјината ротација и времетраењето на денот и меѓу Земјината револуција и времетраењето на една година. • Разликува месно/локално време, зонско време и светско време. • Го објаснува распоредот и бројот на часовни зони на Земјата и толкува карта со часовни зони на Земјата. • Определува зонско време на одредено место со помош на карта со часовни зони.
<p>Примери за активности</p> <ul style="list-style-type: none"> • Учениците во мали групи/парови, користејќи енциклопедии и/или интернет, истражуваат за географска карта и глобус. Разгледуваат различни видови карти (планови, топографски, политички, стопански итн.) и ги класифицираат според големината на размерот и според содржината. Секоја група подготвува куса презентација и ја презентира пред другите групи. • Учениците во мали групи/парови, користејќи енциклопедии и/или интернет, истражуваат за картографски знаци и изохипси. Секоја група подготвува куса презентација и на крајот сите заедно водат дискусија за практичната примена на картографските знаци и изохипсите на географската карта. • Ученикот, самостојно на карта, определува географска широчина и географска должина за одредено место. • Учениците во мали групи/парови, со помош на размер, определуваат колку изнесува одредено растојание во природа спрема истото растојание измерено на карта. Секоја група презентира за добиениот резултат. • Ученикот, самостојно на карта определува растојание меѓу две точки со помош на графички размер. • Учениците во мали групи/парови изработуваат план на својата училница во зададен размер. • Учениците во мали групи/парови, користејќи енциклопедии и/или интернет, истражуваат за ориентација на земјиштето без географска карта и за ориентација на земјиштето со географска карта. Секоја група го презентира своето истражување пред другите, а потоа практично покажуваат некои од начините за географска ориентација. • Секој ученик, во училница или во природа демонстрира географска ориентација со помош на компас. • Учениците во мали групи/парови, со помош на географска карта, определуваат зонско време на места/градови кои припаѓаат во различна часовна зона. Секоја група подготвува куса презентација и на крајот сите заедно водат дискусија за распоредот на часовните зони. 	

Модул: Географија

Тема: ГЕОГРАФИЈА НА МЕДИТЕРАНСКИТЕ ЗЕМЈИ

Вкупно часови: 22

Резултати од учење

Ученикот/ученичката ќе биде способен/способна да:

1. ја опишува географската положба и регионалниот преглед и главните градови на медитеранските земји и да ги покажува на географска карта;
2. ги опишува природно–географските карактеристики на медитеранскиот регион: релјеф, клима, хидрографија, растителен и животински свет;
3. ги опишува социо-географските карактеристики на медитеранските земји: број на население, застапени јазици, религии и други културни обележја;
4. ги набројува стопанските дејности кои се најзастапени во медитеранскиот регион и ги покажува на географска карта најголемите индустриски центри и најзначајните туристички места во регионот.

Содржини (и поими)

Стандарди за оценување

• Географска положба и регионален преглед на медитеранските земји

(медитерански земји, Средоземно Море, рабни мориња)

- Ги опишува медитеранските земји како држави кои излегуваат или се во непосредна близина на Средоземното Море или на некое од неговите рабни мориња и припаѓаат на делови од три континенти (Европа, Африка и Азија) и ги покажува на географска карта.
- Објаснува зошто медитеранските земји имаат поволна географска положба во светот.
- Ги именува сите медитерански држави и нивни главни градови и ги покажува на географска карта.
- Ги наведува современите медитерански држави кои се протегаат на териториите на старите цивилизации и ги покажува на географска карта.

• Природно-географски карактеристики на медитеранските земји

(низини, Панонска, Ломбардиска, Влашка, Андалузија, Арагонија, планини, Пиринеи, Алпи, Апенини, Динариди, Атлас, Тавор, пустини, Сахара, Либиска пустина, Сирииска)

- Ги именува најкарактеристичните релјефни целини во медитеранскиот регион (низини, планини и пустини), ги именува државите во кои тие се протегаат и ги покажува на географска карта.
- Наведува низ кои топлински појаси се протега и кои климатски типови се доминантно застапени во медитеранскиот регион и ги опишува нивните карактеристики.

<p>пустина, клима, климатски типови, сливно подрачје, реки, Ебро, Рона, По, Дунав, Дњестар, Дњепар, Дон, Нил, Средоземно море, Лигурско Море, Тиренско Море, Јадранско Море, Јонско Море, Егејско Море, Мраморно Море, Црно Море, Азовско Море, Левантско Море, острови, Сицилија, Сардинија, Корзика, Крит, Балеарските острови, полуострови, Пиринејски полуостров, Балкански полуостров, Апенински полуостров, Мала Азија, полуостровот Тунис, полуостровот Барка, заливи (Лионскиот, Џеновскиот, Солунскиот, Анталиски, Сидра) протоци, (Гибралтарски проток, Дарданели, Босфор, Керчанска врата, Суецки канал), јужно овошје, винова лоза, маслинки.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Го опишува сливното подрачје на Средоземното Море, ги именува најголемите реки кои се влеваат во него, низ кои држави поминуваат и ги покажува на географска карта. • Го опишува Средоземното Море и ги наведува неговите рабни мориња и ги покажува на географска карта. • Ги наведува најголемите острови, полуострови и заливи и во Средоземното Море и на кои држави припаѓаат. • Ги опишува најзначајните протоци во медитеранскиот регион, кои мориња ги поврзуваат овие протоци и ги покажува на географска карта. • Наведува типични претставници на растителниот и животинскиот свет на медитеранскиот регион и ја опишува нивната распространетост и значење за овој регион.
<ul style="list-style-type: none"> • Социо–географски карактеристики на медитеранските земји (број на население, густина на населеност, религии, христијанство, ислам, јудаизам, градови, пристаништа, Барселона, Марсеј, Рим, Неапол, Атина, Истанбул, Измир, Бејрут, Тел Авив, Алжир, Тунис, Триполи, Александрија) 	<ul style="list-style-type: none"> • Го наведува вкупниот број на население кое живее во медитеранските земји. • Ги именува најголемите градови и најголемите пристаништа од државите во медитеранскиот регион. • Ја објаснува разноликоста во јазиците, религиите, храната, архитектурата и музиката на земјите од медитеранскиот регион, наведувајќи примери кои укажуваат на сличности и разлики.
<ul style="list-style-type: none"> • Стопанско–географски карактеристики на медитеранските земји (стопански дејности, индустриски центри, туристички места) 	<ul style="list-style-type: none"> • Набројува кои стопански дејности се најзастапени во медитеранскиот регион (земјоделство, индустрија, трговија и туризам) и објаснува зошто. • Ги набројува најголемите индустриски центри на медитеранскиот регион и ги покажува на географска карта. • Ги опишува најзначајните туристички места на медитеранскиот брег и ги покажува на географска карта.

Примери за активности

- Учениците, поделени во мали групи/парови, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за тоа кои држави припаѓаат во групата медитерански земји, на кои континенти се наоѓаат, каква е нивната географска положба и кои се нивни главни градови. Секоја група подготвува куса презентација и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за поволната географска положба на овие држави.
- Учениците, поделени во мали групи/парови, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за топлинските појаси во кои се протега медитеранскиот регион, климатските типови, најкарактеристичните релјефни целини во овој регион (низини и планини) и кои се најзначајни претставници на растителниот и животинскиот свет на овој регион. Секоја група подготвува куса презентација, ја презентира пред другите групи и ги покажува на географска карта најголемите низини и планини во овој регион.
- Учениците следат визуелна презентација преку која се запознаваат со одредени карактеристики на Средоземното море. Потоа поделени во мали групи/парови, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за рабните мориња на Средоземното Море и поголемите реки кои се влеваат во него и низ кои држави поминуваат. Секоја група подготвува куса презентација, ја презентира пред другите групи и покажува на географска карта.
- Учениците, поделени во мали групи/парови, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за современите медитерански држави што се протегаат на териториите на старите цивилизации. Секоја група подготвува табеларен преглед во кој се наведени името на конкретна стара цивилизација, континентот на кој се протегала, името на денешните современи држави каде се протегала.
- Учениците, поделени во мали групи/парови, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за поголемите острови (на кои држави припаѓаат), полуострови (кои држави се наоѓаат на нив), заливи и протоци (кои мориња ги поврзуваат) кои се наоѓаат во Средоземното море. Секоја група подготвува табеларен преглед, презентира пред другите групи и покажува на географска карта.
- Учениците, поделени во мали групи/парови, изработуваат постер со текст и фотографии на типични претставници на растителниот и животинскиот свет на медитеранскиот регион. Во дискусија се опишува нивната распространетост и се објаснува нивното значење за регионот.
- Учениците, поделени во мали групи/парови, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за бројот на население во државите од медитеранскиот регион. Секоја група подготвува табеларен преглед со вкупен број на население за државата, густина на населеност, која религија е застапена и најголем град според бројот на население во таа држава. Секоја група подготвува куса презентација и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за вкупниот број на население во целиот медитерански регион, кои се најгусто населени држави, каква е религиската припадност на населението и кои се најголеми градови во овој регион и ги покажуваат на географска карта.

- Проектна активност: Разноликостите на медитеранот. Учениците се делат во три групи и секоја група добива да работи на две земји (1) Италија и Турција, (2) Грција и Египет (3) Израел и Мароко. Групите истражуваат на интернет за јазикот, религијата, храната, музиката и архитектурата на „своите“ земји и подготвуваат мултимедијална презентација (со слики, карти, видео/аудио материјал, текст) преку која ги споредуваат. Секоја група ги презентира „своите“ земји пред целата паралелка. На крајот, преку заедничка дискусија се споредуваат сите шест земји (ги откриваат сличностите и разликите), ги прикажуваат во резимирана форма на табла и изведуваат заклучок за разноликоста на медитеранскиот регион.
- Учениците, поделени во мали групи/парови, користејќи интернет и илустриран материјал, истражуваат за стопанските дејности кои се најмногу развиени во државите од медитеранскиот регион. Секоја група подготвува куса презентација и ја презентира пред другите групи. На крајот сите заедно водат дискусија и доаѓаат до заклучок за тоа која стопанска дејност е најзастапена во овие земји.
- Учениците следат визуелна презентација преку која се запознаваат со најголемите пристаништа и најатрактивните туристички дестинации во медитеранскиот регион. Потоа дискутираат за нивното значење во економскиот развој на државата во која се наоѓаат.
- Учениците се делат во четири групи кои ќе глумат туристичка агенција и треба да подготви рекламен материјал (во вид на брошура) за посета на туристички места од Медитеранскиот регион. Во рекламниот материјал треба да препорача туристичка тура за посета на сите медитерански земји од даден континент, при што се наведува земјата, јазикот што се зборува, валутата што се користи, главниот град и позначајните културни знаменитости, традиционалната храна и климата. Една група работи на медитеранските земји од Африка, друга на медитеранските земји од Азија, третата на медитеранските земји од Европа кои излегуваат на Јадранското и Јонското море, а четвртата, останатите земји од Европа кои имаат директен излез на Средоземното море. Брошурите содржат текст и илустрации. На крајот ги споделуваат брошурите и бираат што најмногу би сакале да посетат кога би биле туристи.
- Учениците, поделени во мали групи/парови, пополнуваат неми карти за медитеранскиот регион по насока на наставникот (реки, планини, градови).

Модул: **Граѓанско образование**

Тема: **ДЕМОКРАТИЈА И ЗАКОНИ**

Вкупно часови: **10**

Резултати од учење

Ученикот/ученичката ќе биде способен/способна да:

1. објаснува што значи демократија и демократско уредување;

2. ја објаснува улогата на законодавната, извршната и судската власт;
3. ги наведува елементите на владеење на правото и принципите на добро владеење;
4. препознава повреда злоупотреба на овие принципи.

Ученикот/ученичката развива свесност:

5. за потребата од владеење на правото и развивање правна држава.

Содржини (и поими)	Стандарди за оценување
<ul style="list-style-type: none"> • Демократија и демократско уредување (современа демократија, атинска демократија, непосредна и претставничка демократија, претседателска и парламентарна демократија, демократски избори, референдум, право на глас, граѓани) 	<ul style="list-style-type: none"> • Го објаснува поимот демократија. • Прави разлика меѓу непосредна и претставничка демократија и го објаснува нивното функционирање. • Прави разлика меѓу претседателска и парламентарна демократија и го објаснува нивното функционирање. • Го опишува процесот на спроведување демократски избори. • Прави разлика меѓу атинската демократија и современите демократии.
<ul style="list-style-type: none"> • Поделба на власта (Устав, закони, власт, законодавна, извршна и судска власт, Претседател, собрание, пратеници, Влада, министри, судови, судии, корупција) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ја објаснува улогата на Уставот за функционирање на државата. • Ја објаснува поделбата на власта на законодавна, извршна и судска. • Ги именува институциите на власта и ги споредува врз основа на нивните надлежности и функции. • Дава примери на функционирањето на законодавната, извршната и судската власт во интерес на граѓаните. • Дава примери на злоупотреба на власта.
<ul style="list-style-type: none"> • Владеење на правото (еднаквост пред законите, одговорност пред законот, праведен и непристрасен правен систем, достапност до правда и транспарентност) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ја објаснува улогата на законите од антиката до денес. • Ја објаснува потребата од владеење на правото и обезбедување правна држава. • Ги објаснува, преку примери, клучните елементи на владеење на правото (еднаквост пред законите, одговорност пред законот, праведен и непристрасен правен систем, достапност до правда и транспарентност). • Дава примери на ситуации на повреда на владеење на правото.
<ul style="list-style-type: none"> • Принципи на добро владеење (отчетност, транспарентност, непристрасност и одговорност) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги објаснува, преку примери, принципите на добро владеење (отчетност, транспарентност, непристрасност и одговорност). • Дава примери на ситуации кога институциите ги прекршуваат принципите на добро владеење.
<p>Примери за активности</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Во отворена дискусија учениците кажуваат што подразбираат под поимот <i>демократија</i>, и зошто демократијата е важна за општеството. Преку прашањата што ги поставува наставникот треба заеднички да се заклучи дека во демократијата моќта е во 	

рацете на граѓаните. Потоа наставникот ги објаснува разликите меѓу непосредна и претставничка демократија и учениците, поделени во мали групи, наведуваат примери на тоа кога во нивното училишта, а кога во нашата држава, се применува директна демократија (на пр., при избор на претседател на одделенска заедница, односно при избор на Претседател на државата), а кога претставничка (на пр., кога претседателот на одделенската заедница ги застапува пред другите тела во училиштето, односно кога пратениците во Собранието одлучуваат во име на граѓаните). Откако групите ќе ги презентираат своите примери, се отвора дискусија преку која треба да се заклучи каква е разликата во функционирањето на непосредна и претставничка демократија.

- Наставникот организира дебата на тема „Претседателска и парламентарна демократија“: Учениците се делат во четири групи – две треба да се подготват да аргументираат за предноста на претседателска, а другите две за предноста на парламентарна демократија. При подготовката треба да ги согледаат предностите и недостатоците на двата вида демократии за да може да ги нагласуваат оние што одат во прилог на „нивната“. Потоа, по еден претсваник секоја група учествува во дебата, а другите следат дали сите аргументи се кажани. На крајот се резимираат разликите меѓу двата вида демократии и наставникот дава примери држави во светот кои се карактеристични за двата вида демократии.
- Учениците следат презентација во која се опишани чекорите во процесот на спроведување демократски избори за избор на Претседател на нашата држава. Потоа, поделени во групи, опишуваат како тој процес, чекор по чекор, би требало да се примени при избор на Претседател на одделенска заедница. Откако групите ќе ги презентираат и усогласат чекорите, се дискутира колку тие чекори доследно се применуваат при изборот на претседател на нивната одделенска заедница и доколку не, се заклучува за тоа кои се последиците од недоследаната примена.
- Учениците, поделени во групи, врз основа на она што го учеле за Атинската демократија прават споредби со современите демократии. Половина од групите ги наведуваат сличностите, а другата половина, разликите. Секоја група, една по друга, запишува на табла по една сличност/ разлика под соодветниот наслов (*Сличности*, односно *Разлики*), сè додека не се запишат сите што ги откриле, без повторување. На крајот, учениците што работеле на сличностите ги резимираат разликите до кои дошле другите групи, а оние што работеле на сличностите, обратно.
- Учениците се делат во групи и секоја група добива примерок од Уставот на државата и задача да подготви постер (со текст и слики) во кој ќе ги наведе членовите од Уставот со кои се определуваат различни аспекти, при што секоја група работи на одделен аспект, на следниот начин:
 1. група: Ги наведува членовите од Уставот кои укажуваат каква е определена државата и кои се нејзините темелни вредности (од Основни определби)
 2. група: Наведува 5 члена (по избор) од првите 10 што се однесуваат на граѓански и политички слободи и права (од Основни слободи и права на човекот и граѓанинот)
 3. група: Наведува 5 члена (по избор) од последните 10 што се однесуваат на граѓански и политички слободи и права (од Основни слободи и права на човекот и граѓанинот)

4. група: Наведува по еден член што ја дефинира улогата на Собранието, на Владата и на Претседателот (од Организација на државна власт)

5. група: Наведува по еден член што ја дефинира улогата на Судството и на Јавното обвинителство (од Организација на државна власт).

Постерите се закачуваат на табла и секоја група го презентира пред другите. На крајот се води дискусија за улогата на Уставот за функционирање на државата и се заклучува дека Уставот е основен документ кој што ги воспоставува принципите, структурата и функционирањето на државата.

- Учениците, поделени во парови, добиваат сет од листови и на секој лист е напишана по една од следните големи букви: З (за законодавна), И (за извршна) и С (за судска). Наставникот чита реченици во кои се наведени одделни институции што се носители на законодавната, извршната и судската власт и/или одделни нивни надлежности/функции. По секоја прочитана реченица, паровите го дигаат листот со буквата што мислат дека се однесува на реченицата и откако ќе го слушнат точниот одговор, заеднички констатираат колку од паровите точно одговориле. Истовремено, наставникот на табла ја запишува институцијата и нејзината надлежност во едно од трите полиња насловени како *Законодавна власт*, *Извршна власт* и *Судска власт*. На крајот се води дискусија во која учениците даваат примери на функционирање на законодавната, извршната и судската власт во интерес на граѓаните и примери кога власта се злоупотребува.
- Учениците, преку бора на идеи, ги посочуваат правилата што обезбедуваат функционирање на училиштето. Наставникот ги запишува на табла и заедно со учениците ги групира на правила за организација на наставата, за однесување на учениците, за однесување на наставниците итн. Во отворена дискусија учениците одговараат на прашањата: *Како би функционирало училиштето доколку не постојат правилата? Како би се однесувале учениците, а како наставниците? Колку учениците би научиле во училиште?* Потоа наставникот прашува по што правилата во училиште се слични со законите во државата и која е сличноста меѓу потребата за постоење правила за функционирање на училиштето со постоењето закони за функционирање на државата. Учениците се потсетуваат на законите во старите цивилизации и зошто биле тие донесени и заеднички заклучуваат за улогата на законите од антиката до денес, при што наставникот ја нагласува потребата од владеење на правото и обезбедување правна држава во современи услови.
- Учениците, поделени во пет групи. Секоја група влече по едно ливче од вкупно 5 на кои се напишани елементи на владеење на правото: (1) еднаквост пред законите, (2) одговорност пред законот, (3) праведен и непристрасен правен систем, (4) достапност до правда и (5) транспарентност. Групите го истражуваат на интернет значењето на „својот“ елемент за владеење на правото и го објаснуваат преку примери. Истовремено смислуваат и примери на ситуации од реалниот живот кога „нивниот„ елемент на владеење на правото е прекршен од страна на претставници на власта (министер/министерка, пратеник/пратеничка, судија/судијка, полицаец/полицајка) Секоја група прави постер со примерите преку кои се објаснува конкретниот елемент на

владеење на правото (преку почитување и прекршување). Постерите се закачуваат на видно место. По презентацијата на секоја постер, од другите ученици се бара да дополнуваат примери во врска со конкретниот елемент.

- Учениците следат презентација на која се објаснети принципите на добро владеење (отчетност, транспарентност, непристрасност и одговорност). Учениците, поделени во парови, добиваат работен лист во кој се опишани ситуации во кои различни институции ги почитуваат или ги прекршуваат принципите на добро владеење: нивна задача е да го идентификуваат принципот на кој се однесува секоја од опишаните ситуации и покрај принципот да напишат дали ситуацијата опишува негово почитување или прекршување. Потоа, со помош на наставникот се проверува точноста на одговорите. На крајот, учениците добиваат можност да наведат и други примери кои самите ги смислиле.

ИНКЛУЗИВНОСТ, РОДОВА РАМНОПРАВНОСТ/СЕНЗИТИВНОСТ, ИНТЕРКУЛТУРНОСТ И МЕЃУПРЕДМЕТНА ИНТЕГРАЦИЈА

Наставникот обезбедува инклузивност преку вклучување на сите ученици во сите активности за време на часот. Притоа, овозможува секое дете да биде когнитивно и емоционално ангажирано преку користење на соодветни методички приоди (индивидуализација, диференцијација, тимска работа, соученичка поддршка). При работата со учениците со попреченост применува индивидуален образовен план (со прилагодени резултати од учење и стандарди за оценување) и секогаш кога е можно користи дополнителна поддршка од други лица (лични и образовни асистенти, образовни медијатори, тutori волонтери и професионалци од училиштата со ресурсен центар). Редовно ги следи сите ученици, особено оние од ранливите групи, за да може навремено да ги идентификува тешкотиите во учењето, да ги поттикнува и поддржува во постигнувањето на резултатите од учењето.

При реализација на активностите наставникот еднакво ги третира и момчињата и девојчињата, при што води грижа да не им доделува родово стереотипни улоги. При формирање на групите за работа настојува да обезбеди баланс во однос на полот. При избор на дополнителни материјали во наставата користи илустрации и примери кои се родово и етнички/културно сензитивни и поттикнуваат родово рамноправност, односно промовираат интеркултурализам.

Секогаш кога е можно наставникот користи интеграција на темите/содржините/поимите при планирањето и реализацијата на наставата. Интеграцијата овозможува учениците да ги вклучат перспективите на другите наставни предмети во она што го изучуваат во овој наставен предмет и да ги поврзат знаењата од различните области во една целина.

ОЦЕНУВАЊЕ НА ПОСТИГАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ

За да овозможи учениците да ги постигнат очекуваните стандарди за оценување, наставникот континуирано ги следи активностите на учениците за време на поучувањето и учењето и прибира информации за напредокот на секој ученик. За учеството во активностите, учениците добиваат повратна информација во која се укажува на нивото на успешност во реализацијата на активноста/задачата и се даваат насоки за подобрување (формативно оценување). За таа цел, наставникот ги следи и оценува:

- усните одговори на прашања поставени од наставникот или од соучениците,
- истржувачките активности за прибирање податоци,
- изработките (мултимедијални презентации, постери, брошури и друг вид презентации),
- придонесот во работата во мали групи
- домашните задачи и
- одговорите на квизови и тестови.

Следењето и оценувањето на постигањата на учениците согласно стандардите за оценување од наставната програма во рамки на секој модул го врши наставникот кој ја реализира наставата по тој модул. По завршување на учењето на секоја тема од даден модул, ученикот добива сумативна оценка во вид на опис на постигнатите стандарди за оценување. Сумативната оценка се изведува како комбинација од резултатот постигнат на тест на знаење во комбинација со оценката за напредувањето констатирана преку различните техники на формативно оценување.

Почеток на имплементација на наставната програма	учебна 2023/2024 година
Институција/ носител на програмата	Биро за развој на образованието
Согласно член 30, став 3 од Законот за основно образование („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 161/19 и 229/20) министерот за образование и наука ја донесе наставната програма по предметот <i>Историја и општество</i> за VI одделение.	<p>бр. 08-6423/1 13.6.2023 година</p> <p style="text-align: right;">Министер за образование и наука, Doc. Dr. Jeton Shaqiri</p> <hr style="width: 20%; margin-left: auto; margin-right: 0;"/>